

Etxalarlasako burdinola 1458an

1. JARDUERAK (1-3 JARDUERA)

1. Iruzkina egin aurretik, Etxalarlasako burdinolari buruz, Echalarlasa edo Etxalarko "beheko burdinola"ri buruz ikertu interneten, burdinola mapan kokatu eta hari buruzko informazioa atera (Googlen bilatu izenaren grafia guztiekin, ahalik eta informazio gehien aurkituko duzula ziurtatzeko).
2. 4. dokumentua irakurri, haren edukia aztertu, ematen diren gainerako materialekin informazioak alderatu, eta, azkenik, informazioa antolatu eta testuaren iruzkin bat idatzi. Horretarako, honako material hauek dituzu: transkribatutako eta egokitutako dokumentua (4); jatorrizko dokumentuaren zuri-beltzeko argazki bat (5); testuinguru historikoa ezagutzea erraztuko dizun sarrerako testu bat (3); eta Etxalarlasako burdinolaren aurrien egungo egoeraren argazki bat (6).
3. Baloratu Etxalarlasako burdinolaren egungo egoera, eta iruzkinaren ondoren, gutxienez zortzi lerrotan, haren kontserbazioari buruzko iritzia eman.

2. DOKUMENTUAREN FITXA TEKNIKOA

1.1.	Dokumentuaren "izenburua"	Miguel Saldíziz de Etxalar ikazkinari Kontuen Ganberan egindako zitazioa, Etxalarlasako burdinolako olagizonek eskatuta
1.2.	Dokumentuaren data	1458/04/06
1.3.	Dokumentu mota	Zitazio judiziala
1.4.	Idazketa-hizkuntza	Nafar erromantzea
1.5.	Letra mota	Xehe etzana
1.6.	Artxiboa	Nafarroako Errege Artxibo Nagusia (AGN)
1.7.	Signatura	COMPTOS_PAPELES SUELTOS, 2ªS, Leg. 26, N. 28.
1.8.	Orri kopurua	1
1.9.	Euskarriaren materiala	Pergaminoa

3. TESTUINGURU HISTORIKOA

Dokumentuaren testuinguru sozio-ekonomikoa argia da: industria siderurgikoaren hazkundera Nafarroako iparraldean eta, oro har, Penintsulako iparralde osoan, XIII. mendearen amaieratik. Burdinolen ugaritzearen aurrean, eta mendien ustiapen intentsiboaren aurrean, negozio- eta lan-aukerak sortzen dira, eta horren ondorioz, lehendabiziko enpresa- eta lan-gatazkek gertatzen dira. Enpresaburuak baliabide naturalak (ura, zura eta burdin minerala, ibai, baso eta meategietan) kontrolatzeko borrokan arituko dira enpresaburuen eta soldatapekoen arteko lehen lan-gatazkek sortuz. Garapen horren aurrean, justiziaren ekintza (hau da, Estatuarena) sendotzen joango da, sinatutako kontratuak betetzearen berme gisa eta industria- eta merkataritza-jardueraren babesle gisa (Nafarroako koroak jarduera horien onura zergen bidez lortzen zuen). Horiek horrela, Nafarroako koroa enpresa berrien egonkortasuna bermatzen hasiko da bere justizia-administrazioaren bidez. Nafarroako Erresumaren kasuan, enpresa horiek siderurgiaren munduan duten presentzia indartu zuen, eta instantzia judizial berri bat sortu zuen, Kontuen Ganberari burdinoletan sortutako merkataritza-auziak epaitzeko aukera eman baitzion. u zuen, Kontuen Ganberari burdinoletan sortutako merkataritza-auziak epaitzeko aukera eman baitzion.

4. AUKERATUTAKO TESTUA

“Por parte de Ochoa López, señor del palacio o solar de Zabaleta, Juan de Vergara, Juan Ibáñez, llamado Xalaynto y Estefanía de Lesaca, viuda y albaceas y ejecutores del último testamento de Juan Sanz de Lesaca, llamado Doachu, arrendador o [...] ferrón en la **ferrería** de Echallar Latsa, que fue, nos es dado a entender diciendo que el sobre dicho Juan Sanz, llamado Doachu, testador que fue, mientras vivía y estaba en la dicta ferrería y para fazer fierro en ella y para otros servicios que él habría menester y le eran necesarios, tuvo para ciertos tiempos algunos braceros, **ferrones** que se clamaban ferrones del gran mazo (y en vascuence **gabiarotz**), aprendices, fundidores de mineral y **majadores** de mineral, carboneros, mineros, **mulateros** et otros **soldaderos** del reino y de fuera por cosas sabidas. Y que para esto le convino dar a los tales adelantadamente dineros, provisiones de pan, vino, carne y otras cosas ante mano, y que algunos de los dichos braceros et soldaderos se les partieron y ausentaron sin pagar lo que le debían y antes de que hubiesen cumplido el tiempo y servicio que debían fazer. Y que después no pudo haber ni alcanzar derecho de ellos, por razón de que algunos de ellos eran pobres y non tenían bienes para reintegrarse de aquello prometido [...].

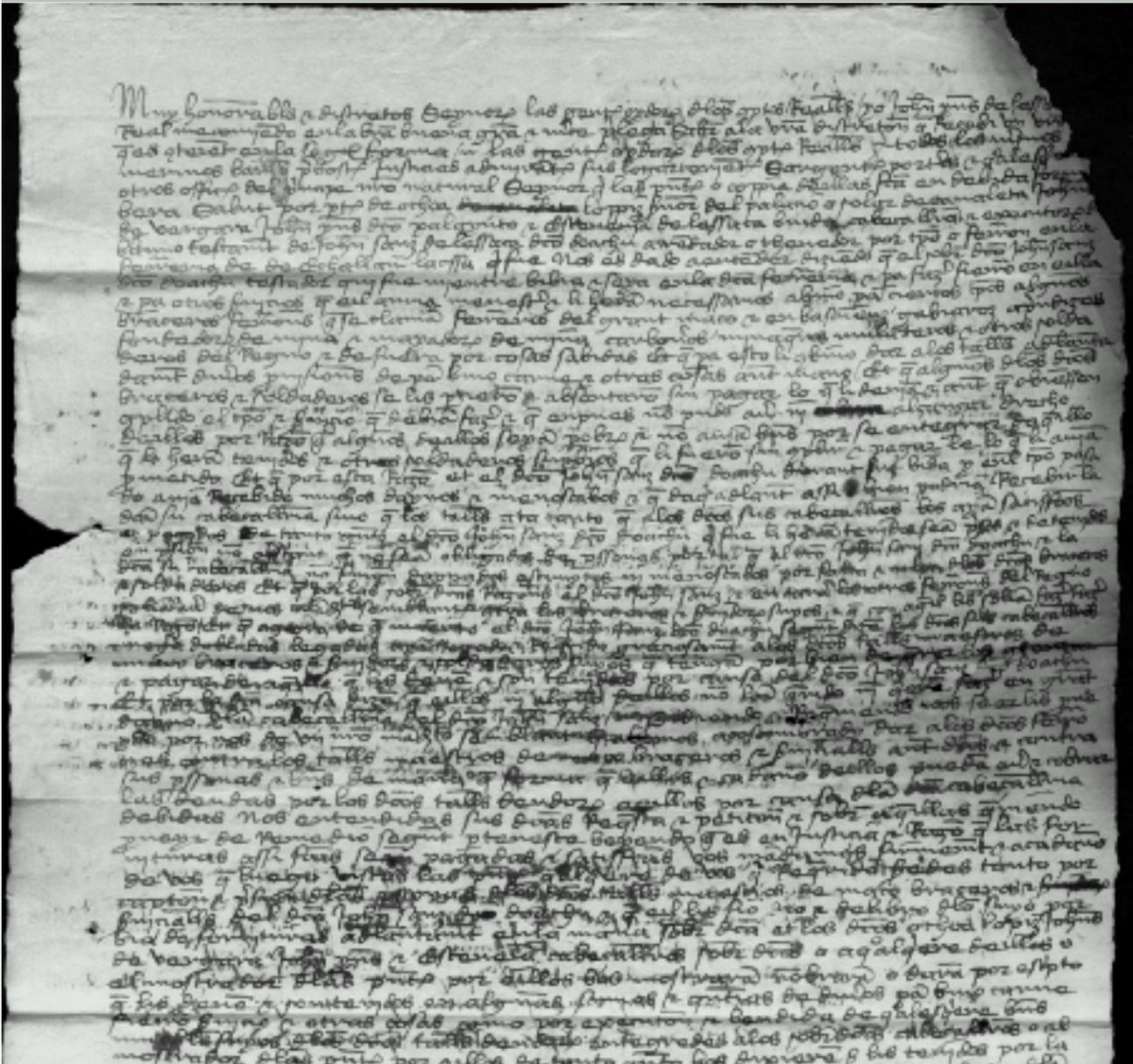
Por virtud del cual sobredicho mandamiento, yo, el sobredicho Juan Ibáñez de Lesaca, portero, queriendo ser obediente a aquel, según conviene y a mi oficio fazer pertenece, a instancia y requisición de los sobre dichos Ochoa López, señor del palacio de Zabaleta, Juan de Vergara, Juan Ibáñez, llamado Xalaynto y de Estefanía de Lesaca, viuda, como albaceas del último testamento del dicho Juan Sanz de Lesaca, dicto Doachu, arrendador [...] o ferrón en la ferrería de Echalar Latsa que fue, y por reintegrar et fazer para a ellos de la suma et cuantía de 35 **florines** y medio [...] y 5 **sueldos febles** que decían que Miguel Saldurriz de Echalar, carbonero, vecino y morador en la villa o lugar de Echalar, les debía, fui personalmente a la dicta villa de Echalar en el 22 día del mes de marzo, Anno Nativitate Domini M^oCCCCLVIII^o et embargué por y como bienes del dicho Miguel Saldurriz, carbonero, una casa donde él vive y mora, con su pedazo de huerto que es junto a la dicta casa.

A consecuencia de esto, vino el dicho Miguel Saldurriz, carbonero, teniéndose por agraviado por la dicha ejecución y venta de la dicha casa y huerto que yo quería fazer, [...], me puso **embargo y mala voz** [...], porque la dicha ejecución y venta de la dicha casa y huerto yo fazer no podía ni debía. Y los sobre dichos albaceas diciendo que sí podía et debía. Y yo, viendo el debate y contienda entre las dichas partes, les **asigné día** ante vosotros, dichos señores oidores de la Cámara de Comptos, para el próximo día 10, para alegar y mostrar cada uno su derecho”.

GAKO-HITZAK

- **Burdinola:** Burdin minerala burdina landua bihurtzeko lantegia (barrak edo lingoteak, iltzeak, ferrak...).
- **Olagizonak:** Olagizona burdinolaren jabearentzat erreserbatutako izen bat izan ohi den arren, beste batzuetan, honetan bezala, burdinolaren barruan bertan lan egiten duten langileak izendatzeko erabiltzen da.
- **Gabiarotz:** Euskaraz, "Mazo handiaren" olagizona; hau da, antzinako burdinoletako mailu mekanikoa edo martinetea maneiatzen zuen langilea.
- **Majatzaileak:** Burdinolaren eginkizunetako bat, minerala zati txikietara murriztea zen, zati handiak baino errazago urtzen zirenak. Hori kolpekatze bidez egiten zen, minerala lastatuz, mailu mekaniko batekin edo eskuz.
- **Mandazainak:** Burdinolara minerala edo ikatza eramateko mandoak erabiltzen zituzten garraiolariak.
- **Soldaderoak:** oro har, soldatapeko langileak aipatzen ditu.
- **Florin:** Florentziako urrezko txanponaren imitaziozko txanpona. Nafarroan, beste erresumetatik (Aragoi, Frantzia) zetozen florinek legezko maila zuten. Pisu eta lege aldetik oso fidagarriak zirenez, transakzio garrantzitsuetarako erreferentzia ziren oro har —batez ere Aragoikoak—.
- **Soldata febleak:** Garaiko Nafarroako moneta.
- **Enbargoa eta ahots txarra:** Atezainak egindako enbargo-ekintzaren aurkako protesta.
- **Eguna esleitu:** Hitzordua eman. Kasu honetan, errege-atezainak auzilariei Kontuen Ganberan hitzordua ematen die auzia ebazten jarraitzeko.

5. AUKERATUTAKO TESTUA (IRUDIA)

COMPTOS_PAPELES SUELTOS, 2ªs, Leg. 26, N. 28, fol. 1r.

6. MATERIAL ERANTSIAK

Etxalarlasako burdinolaren hondakinen egungo egoeraren argazkia. Beheko solairua